

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 5, 2017

Sayfa: 2892-2907

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[16-10-2017] – [08-12-2017]

Nevâdir Kültüründe Nahivciler

Mehmet Nafi ARSLAN

Yrd. Doç. Dr. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,

Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı

Asst. Prof., Siirt University Faculty of Theology,

Orcid.ID: 0000-0003-4507-9499

e-mail: m.nafiarslan@hotmail.com

Öz

“Nevadir” kelimesi genel anlamıyla nâdir kullanılan kelimeler ve bunlar için kaleme alınan sözlükler için kullanılmaktadır. Arap edebiyatında nevadir, yaşanan tuhaf ve genellikle mizâhî olaylar ile bunların yazılı olduğu eserleri ifade etmektedir. Söz konusu eserlerde hayatın her alanından birçok konu ve şahıs ile ilgili yüzlerce anekdota yer verilmektedir. Bu eserlerde anekdotlara konu olan şahsiyetlerden bazıları da Arap gramerinin önde gelen nahivcileridir. İlmî çalışmalarında olduğu gibi günlük konuşmalarında da süslü bir dil tercih eden nahivciler arasında yapılan tartışmalar, onlar hakkındaki kısa hikayelerin ilk ve en önemli malzemesi gibi görünmektedir. Çalışmamızda klasik Arap edebiyatı kaynaklarının kayıt altına aldığı nevadirden nahivciler ile ilgili olanları tespit ve tahlil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nahiv, Nahivci, Nevâdir, Arap Edebiyatı, Nesir.

Arabian Linguists In The Nawâdir Literature

Abstract

Nevadir is used generally for less used words and dictionaries which are taken for them. It refers to the strange and often humorous events that are unique in Arabic literature and the works in which they are written. In these works, hundreds of anecdotes about various topics and persons from every field of life were given. In these works, some of the figures who were subject to anecdotes are nahivists (Arabian Linguists) who were expert of Arabic grammar. Nahivists preferred a fancy language in their daily talk as well as in scientific studies. For this reason, there has been a lot of discussion between them and their interlocutors. These discussions seem to be the first and most important material of anecdotes about them. In our work, the sources of classical Arabic literature have been recorded and the ones related to nahivians have been identified and analyzed.

Keywords: Arabic Syntax, Arabian Linguist, Nevadir, Arabic Literature, Prose.

Giriş:

Nevâdir kelimesi, nâdire (نادرة) kelimesinin çoğuludur. “Az bulunan, kuraldışı olan, az rastlanılan şey” anlamına gelir. Bir lügat terimi olarak nevâdir kelimesi, “az kullanılan ve anlamı çoğunluk tarafından bilinmeyen kelimeler” demektir. Arap dilinde “Kitâbu’n-nevâdir” başlığını taşıyan kaynaklar, genellikle bu tür kelimeleri ele alıp açıklayan eserlerdir.¹

Araştırma konumuz açısından ise nevâdir terimiyle klasik Arap hikayeleri kast edilmektedir. Bu hikayeler, طرائف، ملحّ ve لطائف gibi isimlerle de bilinmektedir. Söz konusu hikayelerin en belirgin özelliği olayların bir şekilde yaşanmış bir hikayeye, karakterlerinin gerçek kişilere dayanmasıdır. Hikayelerdeki ana karakterlere bakıldığında bunların nadiren sahabeden, onlardan sonra aşırı şekilde artan bir oranla tâbiîn nesline ait renkli şahsiyetlerden, İslam dinine yeni katılan zevattan, halifelerden, emir ve valilerden, aristokratik şahsiyetlerden, meşhur edip, şair, nüktedan, din adamı vb. kişiliklerden oluştuğu görülmektedir.²

Sayırsız denebilecek kadar çok Arap nüktesinde ana karakter olarak karşımıza çıkan yukarıdaki şahsiyetler, akademik çalışmalara konu olmuştur. Hüseyin Günday, *Klasik Arap Edebiyatında Mizahi Karakterler* isimli eseriyle bu karakterleri bir araya getirmiş, onlarla ilgili seçme hikayeleri güzel bir Türkçe ile ilim dünyasına sunmuştur. Şener Şahin’in, *Klasik Arap Edebiyatında Sofra Mizahı (Tipler ve Temalar)* isimli nitelikli eserinde oburlar, tufeyliler, cimriler, bedevîler ve sarhoşlar gibi karakterlerle ilgili nükteler, klasik Arap edebiyatının geniş eser yelpazesi taranarak bir araya getirilmiş ve tahlil edilmiştir. Bazı çalışmalarda da nükteleri ile meşhur kimi şahsiyetler özel olarak araştırma konusu yapılmıştır. Örneğin sahabe nesli nüktedanlarından İbn Ebî ‘Atîk (ö.110/728’den sonra) ile hazırcıevaplığı ile meşhur şair Ebû ‘Aynâ (ö. 283/896) gibi şahsiyetler ile ilgili nevâdir, yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından konu edilmiştir.

Arap mizahî hikayelerinin karakterleri arasında nahiv âlimleri de yer almaktadır. Klasik Arap edebiyatının hacimli eserlerinde onlarla ilgili müstakil bölümlere de yer verilmiştir. Bu bölümler, söz konusu eserlerde “nevadiru’n-nahviyyîn”, “nevadiru’n-nuhât”, “nevadiru’l-udebâ” gibi başlıklar altında işlenirken bazen de bu tarz başlıklar altında yer almayıp lahn, dil, edebiyat vb. başlıklar altında dağınık bir biçimde ele alınıp işlenmektedir. Nahiv âlimleri ile ilgili bu hikayeler, güldürücü olduğu kadar, eski Arap toplumunun nahiv âlimlerine bakışı ve onlarla ilişkilerini yansıtmaları açısından da önemlidir. Bu nedenle, tespit edebildiğimiz kadarıyla, daha önce akademik bir çalışmaya konu edilmediğini gördüğümüz söz konusu hikayeleri, bu makalede incelemeyi uygun gördük.

¹ Celâluddîn es-Suyûtî, *el-Müzhir fi ‘Ulûmi’l-Luğa ve Envâ’ihâ*, (Thk. Fuâd Ali Mansûr, Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1998), I, 186.

² Hüseyin Günday, *Klasik Arap Edebiyatında Mizahi Karakterler*, (1. bs. Bursa: Emin Yayınları, 2013), s. 19.

Nahivciler ile ilgili rivayetlere bakıldığında onların nüktelere konu olmalarında birkaç nedenin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenler şu başlıklar altında toplanabilmektedir:

a- Kurallı Konuşan Dilcilerin Karşılaştığı Tepkiler

Başka milletler ile çok fazla münasebet kurmadan yaşayan Araplar, nahiv ilmi yazıya geçirilmeden önce, fasih ve nahiv kaidelerine uygun olarak konuşuyorlardı. Nahiv kaideleri yazıya geçirildikten sonra nahiv ilmiyle uğraşan alimler ile bu dili konuşan halk arasında bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Muhtemelen bunun nedeni, nahiv alimlerinin dağınık halde bulunan zengin Arap dili malzemesini bir araya getirip işlemesiyle Arapların kendi konuşma alışkanlıklarının çok ötesinde gramer kuralları ile karşı karşıya kalmalarıdır. Nitekim aşağıdaki hikayede bir nahiv meclisindeki konuşmalara şahit olan bedevînin, kendi diliyle ilgili duyduğu bilgilere karşı hayretini görmekteyiz:

“Bir bedevî Ahfeş’in meclisi önünde durarak içeridekilerin nahiv ve onunla ilgili konuşmalarını dinlemeye başlar. Duyduklarına çok şaşırır. Gözlerini yere dikip kendi kendine söylenmeye başlar. Ahfeş ona konuşmalardan ne anladığını sorduğunda şu cevabı verir: “Bizim dilimizle dilimiz hakkında konuşuyorsunuz ancak konuştuğunuz şeyler dilimizde yok.”³

Bu kısa hikayede Arap dili ile ilgili kaidelere kaynaklık eden, fasih konuşan bir bedevî Arab’ın nahivcilerin ortaya koyduğu gramer kuralları ile kendi konuştukları dilin farklı olduğuna yaptığı bir tespit vardır. Burada aslında nahiv kaidelerinin sadece tespit edilmekle kalınmayıp oldukça detaylandırıldığı dolayısıyla Arab’ın bunu anlamakta güçlük çektiği sonucuna da varılabilir. Gramer kaidelerinin çok detaylandırılması bazı âlimlerce de garipsenmiştir. Örneğin el-Âbî (ö. 421/1030) *النحو مبلغ العلم، ومتى استكثر من* “Nahiv ilmin tuzudur. Yemeğe tuz çok konulduğunda o yemek bozulur.” sözüyle bu tespitimize dikkat çekmiştir.⁴

Abdulkâhir el-Cürçânî (ö. 471/1078-79) de aşağıdaki beytiyle, nahiv ilmi konusunda yaptığımız bu değerlendirmenin önemine işaret etmektedir:

إنما النحو للخطابة والشعر وتقويم سنة أو كتاب

فإذا ما تجاوز النحو هذا فهو شيء عن المسامع ناي

³ Ebû Hayyân et-Tevhidî, *el-İmtâ’ ve l-muânese*, (Beirut: el-Mektebetü’l-‘Unsûriyye, 1424), s. 253; Ali b. Yusuf el-Kifî, *İnbâhu’r-Ruvât ‘ala Enbâhi’n-Nuhât*, (thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, Beirut: Müessesetü’l-Kütübî’s-Sakâfiyye, 1982), c. II, s. 42.

⁴ Ebû Sa’d Mansûr b. el-Hüseyn el-Âbî, *Nesru’d-Dur fi l-Muhâdarât*, (thk. Hâlid Abdülğani Mahfûz, Beirut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2004), c. V, s. 178. Bu sözün benzerini Zemahşerî Zühri’ye atfederek zikreder: *النحو في العلم بمنزلة الملح في القدر، والرامك في الطيب* Ebu’l-Kâsım Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *Rebi’u’l-Ebrâr ve Nusûsu’l-Ahbâr*, (Beirut: Müessesetü’l-A’lemî, 1412), c. IV, s. 63.

“Nahiv sadece; hitabet, şiiri anlamak, kitap ve sünneti değerlendirebilmek için gerekli olsa da bu alanın dışına çıktığında kulaklara hoş gelmeyen bir ilimdir.”⁵

Nahiv ilmiyle ilgili bu yaklaşımı kulak ardı edip, günlük konuşmalarına gramer kaidelerini abartarak yansıtan dilciler ile buna kızan muhatapları arasında geçen konuşmalar, nevadir kitaplarında eleştiri ve mizah konusu olmuştur. Örneğin karpuz satan kişiye fiyatını basit bir dille sormak yerine بكم تانيك البطيختان اللتان يجنبهما السفرجلتان، و دوغما الرمانتان؟ “Yanında iki ayva, önünde iki nar bulunan şu iki karpuz kaçadır?” şeklinde uzun bir cümle kurmayı tercih eden nahiv alimine verilen şu cevap, bu yaklaşıma güzel bir örnektir: بضربتان و صغغتانان و “İki tokat ve iki yumrukladır. O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?”⁶

Bu konuşmada nahiv aliminin sorusunda geçen kelimelerin tamamı tesniye olduğu için verilen cevapta geçen kelimeler de tesniye kullanılmış ve tam bir ahenk oluşturmuştur. Bu ahenk üzerine, sonu sanki tesniye elif nûnu ile bitirmiş hissi uyandıran bir ayetin getirilmiş olması ayrıca dikkat çekmektedir. Bu örnekte dil âliminin kelimelerin tamamını tesniye kullanması, bunun bir rastlantı değil tamamen bir amaca yönelik olduğunu düşündürmektedir. Zira o, tesniye kelimeler kullanmak suretiyle sergilediği kafiye ve irâplı anlatımı ile, bu ilimdeki hünerini göstermek istemiş gibidir.

Aşağıda örneklerini vereceğimiz konuşmalar bu tespitimizi doğrular niteliktedir:

Nahiv âlimlerinden biri, bir satıcının önünde durarak ona şöyle der: بكم الأرز “Bal mukabilinde pirinç, bakliyat karşılığında sirke kaçadır?”⁷ Bunu duyan satıcı da şöyle cevap verir: بالأصغع في الأروس والأضطرط في الأذفن “Kafaya yumruk, boyna tekme iledir?”⁷

Yine hasta yatağında yatan bir nahivcinin, kullandığı dil yüzünden bizzat ziyaretçisinin bedduasına maruz kalmasına şaşırılmamak elde değildir. Olay şöyle cereyan etmektedir:

Adamın biri hastalanan bir nahiv alimini ziyarete giderek ona “Hastalığın nedir?” diye sormuş. Onun da bu soruya; لَمْ يَجَابِيَةً، نَارِيًا حَامِيَةً، مِنْهَا الْأَعْضَاءُ وَاجِيَّةٌ وَالْعِظَامُ بِالْيَةِ. “Ateşi şiddetli ağır bir sıtma... Ondan dolayı azalar zayıf düşmüş ve kemikler çürümüş/cansız kalmıştır.” şeklinde cevap vermesi üzerine şöyle demiş: لا شَفَاكَ “Allah sana şifa vermesin. Keşke ölüm her şeyi bitirseydi.”⁸

Binbir güçlkle öğrendiği nahiv ilminin icâbı olarak konuşmalarını irâba uygun yapan adamın kendisini tehdit eden bir kimseye cevap niteliğindeki şu sözleri, onun ne büyük bir çıkmazda olduğunu bize göstermektedir:

⁵ Zemaşşerî, IV, 60.

⁶ Râgib el-İsfahânî, *Muhâdarâtü'l-Udebâ ve Muhâverâtü's-Su'âra ve'l-Bulağâ*, (Beyrut: Şirketu Dar' il-Erkâm b. Ebî'l-Erkâm, 1420), c. I, s. 87.

⁷ Muhammed b. Ahmed b. Mansûr el-Ebşîhî, *el-Müstetraf fi Külli Fennin Müstetraf*, (Beyrut: 'Âlemü'l-Kutub, 1419), s. 475.

⁸ Ebşîhî, s. 476.

Bir adam, konuşmalarında irâba dikkat eden birine, “Eğer irâbı terk etmezsen seni döveceğim!” der. Zavallı adam da bunun üzerine, “O zaman ben insanların en bahtsız sayılırım. Zira küçükken öğrenmek için dayak yedim, şimdi de onu terk etmek için dayak yiyeceğim!” diye serzenişte bulunur.⁹

Arap edebiyatı kaynaklarının araştırmamızla ilgili naklettikleri rivayetlere bakıldığında, nahiv âlimlerinin kullandıkları dil yüzünden, yukarıdaki durumlardan çok daha zor durumlarla karşılaştıkları birçok rivayete rastlamak mümkündür. Örneğin şu hikayede bir nahiv âliminin, kullandığı dil yüzünden ölüme terk edilmesi söz konusu olmuştur:

Nahiv erbabından biri yolda yürürken bir kuyuya düşmüş. Oradan geçen bir temizlikçi onu görmüş ve yaşayıp yaşamadığını öğrenmek için ona seslenmiş. Sesi duyan nahiv âlimi ona doğru şöyle bağırır: *أطلب لي حبلا دقيقا وشدي شدا وثيقا واجذبني جذبا رفيقا* “Güçlü bir ip getirip beni sağlam bir şekilde bağla. Sonra da beni arkadaşça çek.” Bunun üzerine temizlikçi, *امرأته طالق إن أخرجتك منه،* “Seni oradan çıkarmanın karısı boş olsun.” diyerek onu bırakıp oradan uzaklaşmış.¹⁰

Yukarıda yer verilen rivayetlere bakıldığında, nahiv âlimlerinin sözlerini kısa ve net olarak ifade etmek yerine uzatmaları, tepki almalarına ve mizaha konu olmalarına neden olmaktadır. Nahiv ile uğraşan oğlunun kendisini ziyarete gelmemesinin daha isabetli olacağını düşünen hasta bir adamın aşağıdaki öyküsü de aynı gerçeği ifade etmektedir:

Bir adamın sözü aşırı şekilde uzatan nahivle ilgilenen bir oğlu varmış. Babası şiddetli bir hastalığa yakalanmış. Çocuklarının hepsi adamın yanına gelmişler ve ona, “Falan kardeşimizi de çağıralım.” demişler. Adam onlara, “Hayır onu çağırmayın. Eğer gelirse (konuşmalarıyla) beni öldürür.” demiş. Çocukları “Biz onun konuşmamasını sağlarız.” diyerek kardeşlerini çağırılmışlar. Adamın oğlu kapıdan içeri girer girmez şöyle demiş: *يا أبت: فل لا إله إلا الله تدخل بها الجنة وتفوز من النار، يا أبت: والله ما أشغلتني عنك إلا فلان، فإنه دعاني بالأمس، فأهرس وأعدس واستبذج وسكبح* “Babacağım! Lâ ilâhe illallah de. Bu sayede cennete girer, ateşten kurtulursun. Babacığım! Falan kişi yüzünden ziyaretine geciktim. Çünkü o beni dün yemeğe çağırmış ve harika bir ziyafet hazırlamıştı: Herise çorba, sekbâc, tabâhice, levzîneç, madîra, fâluzec...”¹¹ Oğlunun sözlerine daha fazla dayanamayan baba şöyle bağırır: “Öldürün beni, hemen! Bu kahpe çocuğu ruhumu teslim almak için Azrail’den daha önce davrandı.”¹²

⁹ Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed b. Ali b. Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye*, (Beyrut: Dâru Sâdır, , 1417), c. IX, s. 400.

¹⁰ Ebşihî, s. 475.

¹¹ Bunlar, Klasik Arap mutfağının yemek ve tatlılarıdır. Bkz. Şener Şahin, *Klasik Arap Edebiyatında Sofra Mizahı*, (1. bs., Bursa: Emin Yayınları, 2011), s. 76-119.

¹² Ebşihî, s. 475

Arap edebiyatı kaynaklarında sakîl¹³ tiplemesine nispet edilen ve yukarıdaki rivayetin neredeyse aynısı olan başka bir rivayet yer alır. O rivayete göre sakîl tipi hasta babasının odasına girer girmez şöyle der: يا أبت، قل لا إله إلا الله وإن شئت قلت لا إله إلا الله، فقد قال الفراء: كلاهما جائز، والأول أحب إلي، لأنه أخفهما، *Babacığım! Lâ ilahe illallah de. Ama istersen Lâ ilâhün illallah da diyebilirsin. Çünkü el-Ferrâ'ya göre her iki şekilde de caizdir. Ama ben şahsen ilkinin tercih ediyorum. Zira telaffuzu dile daha kolay.*¹⁴ Rivayetin devamı yukarıdakiyle aynıdır. İkinci rivayette sakîl tipine nispet edilen cümlelerin, ilk rivayette nahiv ile uğraşan talebeye nispet edilen cümlelere göre, bir nahiv bilgininden daha çok beklendiği dikkat çekmektedir.

Klasik Arap edebiyatı kaynaklarında nahiv âlimlerinden söz edilirken bazı hikayelerde onların nahiv ilminde mahir olduklarını açığa çıkararak bir dili özellikle kullandıkları vurgulanır. Bu hikayelerde onların sultan ve kadı gibi makam sahipleri önünde söz konusu dili daha çok tercih ettikleri görülür. Örneğin aşağıdaki rivayette bir nahiv bilgininin, kadı önünde irâbı daha çok vurgulayan sözleri, para kaybetmek pahasına tercih ettiği anlatılmaktadır:

Nâhiv âlimlerinden biri, hasmını kadıya götürerek، لي عليه مائتان وخمسون “ Bu adamın bana iki yüz elli dirhem borcu var.” der. Kadı adama dönüp، “Ne diyorsun bu konuda?” diye sorar. O da، إن كان له إلا ثلاثمائة، وإنما ترك، أصلح الله القاضي، الطلاق لازم له، منها خمسين ليعلم القاضي أنه نحوى “Allah kadıya iyilik versin. Ona olan borcum üç yüzdür. Ancak borcundan elliden feragat etti ki kadı onun nahiv âlimi olduğunu bilsin.” der.¹⁵

Nahiv âlimlerinin makam sahipleri önünde kendilerinin nahiv erbabı olduklarını ifade eden bir dille konuşmaları, avantajlı bir konum kazanmak için olmalıdır. Aynı minvalde nakledilen bir başka rivayet şöyledir:

Nahiv erbabından biri، borç verdiği bir adamı alıp Sultan'a götürerek، “Bu adamın bana (لي عليّ دَرَاهِمَانِ) iki dirhem borcu var.” der. Bunun üzerine adam، Sultan'a şöyle der: “Allah size uzun ömür versin. Ona olan borcum üç dirhemdir. Ancak surf irâbı ortaya çıkarmak için bir dirhem hakkından vazgeçti.”¹⁶

Arap edebiyatının zengin nevadir rivayetleri arasında، nahivcilerin konuşma biçimleri nedeniyle ortaya çıkan mizâhî durumların oldukça renkli bir şekilde yer aldığı görülmektedir.

¹³ Sakîl kavramı، “bir sebepten ötürü sevilmeyen، kendisinden hoşlanılmayan، sevimsiz، antipatik، soğuk ve itici kimseler” için kullanılır. Bkz. Şener Şahin، “Nevâdir Kültüründe ‘Sakîl’ Motifi ve Bir Sakîl Düşmanı: el-A‘meş”， *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19، (2010):2، s. 122.

¹⁴ İbrahim b. Kâsım er-Rakîku'l-kayravânî، *Kutbu's-Surûr fî Evsâfi'l-Enbize ve'l-Humûr*، erişim tarihi: 16.11.2017، <http://shamela.ws/browse.php/book-672#page-87>; Şahin، “Nevâdir Kültüründe ‘Sakîl’ Motifi ve Bir Sakîl Düşmanı: el-A‘meş”， s. 126.

¹⁵ Şihâbuddîn en-Nuveyrî، *Nihâyetu'l-Erab fî Funûni'l-Edeb*، (Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye، 1423)، c. IV، s. 13.

¹⁶ Nuveyrî، c. IV، s. 13.

b) Konuşurken Lahn Yapan Kişilere Tepki Gösteren Nahivciler

Konumuz açısından lahn, gramer kurallarına aykırı bir biçimde konuşmada hata etmek demektir. İslam sınırlarının Arabistatan'ın ötesine geçmesinden sonra lahnın daha çok yaygınlaştığı kabul edilir. Zira farklı dilleri konuşan milletler Araplarla kaynaşmış ve dilleri de bundan etkilenmiştir. Lahn hadiseleri ile ilgili Arap edebiyatının klasik kaynaklarında bir çok hikaye nakledilmiştir. Bu hikayelerden biri şöyledir:

Bir adam Emevî döneminde Kûfe valiliği yapan Ziyâd b. Ebîh'e (ö. 53/673) gelerek ona şöyle demiş: "أبونا مات، وأخينا وثب على مال أبانا فضيعة" *"Babamız öldü ve kardeşimiz onun malına el koyarak malını harcadı."*¹⁷ Bunun üzerine Ziyâd، الذي أضع من لسانك أضرّ عليك مما أضع من مالك *"(Hatalı konuşarak) şahsiyetinden kaybettiğin, malından kaybettiğinden daha zararlıdır."* demiş.¹⁸

Yukarıdaki rivayet, Araplarda dilin doğru kullanılmasına verilen önemi çok güzel bir şekilde göstermektedir. Yöneticiler ve nahiv âlimleri bu konuda çok hassasiyet göstermişler ve dili doğru kullanmak gerektiği ile ilgili sözler sarf etmişlerdir. Örneğin Abdülmelik b. Mervân (ö. 86/705) lahn yapan Halid b. Safvan'a (ö. 135/752-53) şöyle der: "Kelamda lahn, yüzdeki sivilceden daha çirkindir."¹⁹ Süleyman b. Abdülmelik ise, "Sözde bulunan hata İpek'te bulunan yırtıktan daha kötüdür." der.²⁰

Arap edebiyatı kaynaklarında lahn yapan bazı kimselerin kırbaçlandıkları ile ilgili bazı kayıtların da yer alması, lahnın Arap toplumunda büyük bir kusur kabul edildiğini göstermektedir. Hz. Ömer'in bir valisinden aldığı mektupta lahn yapıldığını görmesi üzerine, ceza olarak validen katibi kırbaçlamasını istemesi, bu örneklerden biridir.²¹ Şu hikayede de lahn, kırbaçlanmayı gerektirecek bir davranış olarak görülmektedir:

Emevi komutanlarından Mesleme b. Abdülmelik (ö. 121/739 [?]) askerlerle tanışırken askerlerden birine, "Adın ne?" diye sorar. Asker, 'abd kelimesini merfû yapacağı yerde mansûb yapmak suretiyle, "عبدالله Abdallah" cevabını verir. Mesleme, "Kimin oğlusun?" diye sorar. Asker, İbn kelimesini merfû yapacağı yerde mecrûr kılarak, "ابن عبد الرحمن" der. Konuşmasında yaptığı bu gramer hataları üzerine Mesleme onun cezalandırılmasını emreder. Asker, besmele çekmek ister ancak onda da lahn yapar. Zira besmeledeki ismin

¹⁷ İne'nin ismi olması hasebiyle أبونا kelimesinin أبانا şeklinde; أخينا kelimesinin أخانا şeklinde ve mecrûr olması gereken أبانا kelimesinin أبينا şeklinde olması gerekir.

¹⁸ İsfehâni, c. I, s. 91.

¹⁹ Zemaşerî, IV, 53.

²⁰ Zemaşerî, IV, 53

²¹ Ebû Osmân Amr b. Bahr el-Câhiz, *el-Beyân ve 'r-Tebyîn*, (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, 1423), c. II, s. 149; Muhammed b. Yahya es-Sûlî, *Edebü'l-Kâtib*, (Bağdat: el-Mektebetü'l-'Arabiyye, 1341), s. 129.

sonunu mecrûr kılarak بِسْمِ اللَّهِ demesi gerekirken بِسْمِ اللَّهِ diyerek merfû okur. Bunun üzerine Mesleme onun saliverilmesini ister ve şöyle der: “Bırakın onu. Eğer akıllanacak olsaydı, kırbacın altında akıllanırdı.”²²

Dilin doğru kullanılması ile ilgili Mesleme'nin hassasiyeti şu hikayede de dile getirilmektedir:

'Uryân b. Heysem'in, Meseleme'nin yanına gitmesi gerekir. Gitmeden önce arkadaşları ona şu uyarıda bulunurlar: “Onunla konuşurken dikkatli ol. Çünkü o, “Bir adamın bana taş yedirmesi, lahn işittirmesinden daha sevimlidir.” diyordu.” 'Uryân, Mesleme ile görüşürken şu soruya muhatap olur: كَمْ عَطَاءِكَ؟ “Ne kadar maaş alıyorsun?” O da, أَلْفَيْنِ “İki bin” cevabını verir. Heysem bu defa, كَمْ عَطَاؤُكَ؟ diye sorar. O da, أَلْفَانِ cevabını verir. Mesleme, “İlkinde neden lahn yaptın?” diye sorunca 'Uryân; “Emîr lahn yapınca ben irâptan kaçındım. O kelamını irâp edince ben de irâp ettim.” şeklinde cevap verir. Mesleme onun cevabını çok beğenir ve maaşını arttırır.²³

Gramerciler konuşmada lahn yapmama ve yaptırmama konusunda son derece titiz davranmışlardır. Kaidelere uygun konuşmayı meleke haline getiren bu âlimler, dili yanlış kullanan insanlarla karşılaştıklarında kendilerini işkenceye maruz kalmış gibi hissetmişlerdir. Örneğin A'meş'in (ö. 148/765) dili yanlış kullanan bir adamın sözlerini duyduğunda şöyle dediği nakledilir: “Bu şekilde konuşarak kalbime ıstırap veren bu adam kimdir?”²⁴

Nahiv ilmiyle uğraşan âlimlerin bu hassasiyetlerine, uğraştıkları ilim dalını hayatlarının merkezine oturtmalarının ve günlük yaşamlarının önemli bir kısmını bu ilimle geçirmelerinin de etkisi olmuştur. Bu âlimlerin nahiv ilmine olan adanmışlıkları, onlardan bazılarının ölüm anında söyledikleri son cümlelerinde de görülmektedir. Örneğin meşhur nahiv âlimi el-Ferrâ'nın (ö.207/822) dünyadaki son sözleri ile ilgili şöyle bir rivayet nakledilmektedir:

Ferrâ en-Nahvî ölüm döşeğindeyken bazı arkadaşları yanına gelerek, “Doktor sana ne tavsiyede bulundu?” diye sorarlar. O da, “وما عسى أن يقول الطبيب إن صحة ” “Sağlık veya hastalıkta ref ise ref, nasb ise nasb, cer ise cerdir. Doktorun başka bir şey söylemiş olması umulmaz.” şeklinde garip bir cevap verir. Bunlar Ferrâ'nın söylediği son cümleler olur.²⁵

Nahivciler muhataplarının lahn yaptıklarını gördüklerinde bazen çok sert tepki gösterirlerken bazen de yumuşak ve nükteli bir şekilde uyarıda bulunarak yanlışları düzeltmek istemişlerdir. Şu anekdotta lahnın gayet kibar ve nükteli bir şekilde düzeltilmek istendiğini görüyoruz:

Bir adam Said b. Abdumelik el-Kâtip'e: تأمر بشيء؟ “Bir emriniz var mı?” diye sorar. Adam, شيء kelimesini, başında harf-i cer bulunmasına rağmen mecrûr

²² Zemahşerî, II, 26.

²³ Âbî, V, 183; İbn Hamdûn, c. VII, s. 269; Nuveyrî, c. IV, s. 13.

²⁴ İsfehâni, I, 92.

²⁵ İbn Hamdûn, IX, 344.

olarak değil de mansûb olarak telaffuz eder. Bunun üzerine el-Kâtip adama şöyle der: *“Evet. Takvalı olman (Allah’tan sakınman) ve* *وباسقاط ألف شيء! نعم، بتقوى الله،* *kelimesindeki elifi düşürmen!”*²⁶

Yukarıdaki hikayede el-Katip’in lahn yapan kişiyi takvaya davet etmesi, *“Allah’tan korkmuyor musun ki lahn yapıyorsun”* gibi bir mesaj içermektedir. Bu da bize hadis okurken lahn yapması üzerine *“istiğfar”* çeken, dolayısıyla lahnı günahlardan kabul eden Eyyûb es-Sahtiyânî (ö.131/749)’yi hatırlatmaktadır.²⁷

Nahivcilerin lahn konusundaki hassasiyetlerini bilen bazı kişiler, nahiv bilginleriyle konuşurken konuşmalarının nahiv kaidelerine aykırı olmasına engel olmak için kendilerine göre bir takım önlemler almışlardır. Ancak bu önlemler, onları hatadan kurtarmadığı gibi mizah konusu olmalarına da neden olmuştur. Örneğin aşağıdaki hikayede, bir kelimenin irâp durumunu kestiremediği için, muhtemel bütün irâplara göre kelimeyi telaffuz ederek işin içinden çıkmak isteyen bir adamdan söz edilmektedir:

Konuşmalarında çok hata eden birine şöyle bir nasihatte bulunulur: *“Bir harfin irâbı konusunda şüpheye düşersen, manayı heba etmeden alternatif irâba geçebilirsin. Bu konuda kelam geniştir.”* Bu adam, günün birinde nahiv konusunda önde gelen bir alimle karşılaşır ve ona kardeşinin nerede olduğunu sormak ister. Konuşmasında lahn yapmaktan korktuğu için sorusunu şöyle dile getirir: *أخوك، أجيك، أخاك ها هنا؟* *“Kardeşin burada mı?”* Bu söz üzerine nahivci adama şöyle der: *لا، لو، لي ما حضر* *“Hayır, o gelmedi.”*²⁸

Aynı minvaldeki bir anekdotu Zemahşerî (ö. 538/1144) *Rebî’u’l-Ebrâr’*ında şu şekilde nakletmektedir:

Bir adam, nahivcinin birinin evine giderek kapısını çalmış. Kapıyı nahivcinin oğlu açmış. Adam çocuğa, *يا صبي أباك أبيك أبوك ههنا؟* *“Baban evde mi?”* diye sormuş. Çocuk da bu soruya, *لا لي لو* şeklinde cevap vermiş.²⁹

Bu örneklerde kişilerin nahiv kaidelerini yeterince bilmediklerinden konuşmalarında dilbilgisi açısından yanlışlık yaptıkları dile getirilmektedir. Biraz önce verilen örneklerin her ikisi de, irâbında özel şartların bulunduğu esmâ-i hamse ile ilgilidir. Bu konu ile ilgili başka mizahi rivayetler de nakledilmiştir. Örneğin aşağıdaki hikayede bir adam, bütün nahvi öğrendiğini ancak bu konuyu bir türlü anlamadığından şöyle söz etmektedir:

²⁶ Âbî, c. V, s. 180; Bazı kaynaklarda bu kişinin Said b. Abdülmelik el-Katip değil Ebû ‘Aynâ olduğu zikredilmektedir. Bkz. İsfehânî, I, 91; İbn Hamdûn, c. IX, s. 402.

²⁷ Yakut el-Hâmevî, *Mu‘cemü’l-Udebâ*, (thk. İhsan ‘Abbâs, Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1993), c. I, s. 23.

²⁸ Âbî, c. V, s. 177.

²⁹ Zemahşerî, c. II, s. 27

Bir adam arkadaşına şöyle demiş: “Üç konu hariç nahvin tüm konularını öğrendim.” Arkadaşı ona, “Öğrenemediğin üç konu hangi konularmış bakalım?” deyince o da şöyle cevap vermiş: *فَلَان، وَأَبَا فَلَان، وَأَبُو فَلَان* Arkadaşı da bunun nahivdeki en kolay konulardan biri olduğunu söyleyerek şu açıklamada bulunmuş: “*فَلَان* büyük insanlar için kullanılır. *أَبُو فَلَان* Orta durumdaki insanlar için kullanılır. *أَبِي فَلَان* ise rezil, düşük seviyeli insanlar için kullanılır.”³⁰

Dilin doğru kullanılması ile ilgili güçlü bir hassasiyetinin olduğunu kendisi hakkında nakledilen birçok hikayeden anladığımız Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)’den de bu tür rivayetler nakledilmiştir. Örneğin onunla bir adam arasında geçen aşağıdaki mizahî diyalogda esmâ-i hamsenin cümledeki irâbının bir türlü algılanamadığı anlatılmaktadır:

Bir adam Hasan-ı Basrî’ye gelerek, *مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ مَاتَ، وَتَرَكَ أُبَيَّهُ وَأَخِيهِ؟* “Arkasında kardeşini ve babasını bırakıp vefat eden kimse hakkında ne dersin?” diye sorar. Hasan-ı Basrî adamın konuşmasındaki hatayı, *أَخَاهُ، أُمَّهُ، تَرَكَ* şeklinde düzeltir. Adam bu sefer konuşmasını güya düzelterek, *فَمَا لِأَبَاهُ وَأَخَاهُ* der. Halbuki bu cümlede, kelimelerin başında cer harfi kullanmış fakat onları mecrûr telaffuz etmemişti. Dolayısıyla Hasan-ı Basrî adamın konuşmasını, *فَمَا لِأُبَيِّهِ وَأَخِيهِ* şeklinde düzeltir. Bunun üzerin adam, “Her sana uyduğumda bana muhalefet ettiğini görüyorum.” der.³¹

Îrâbı, esmâ-i hamse gibi harflerle olan cem-i müzekker-i sâlim’in cümledeki irâbı da bazı kişilerce anlaşılmamış, yanlış kullanılmış, dolayısıyla mizaha konu olarak nevâdir kaynaklarında yerini almıştır. Aşağıdaki hikayede cem-i müzekker-i sâlimin mülhaki olan *أَهْلُونَ* kelimesini yanlış telaffuz eden, yanlış söylenince de onu düzeltmek yerine yanlışında ısrar eden, üstelik de kendince âyetten istihhâd etmeye çalışan kişinin komik durumu anlatılmaktadır:

Anlatıldığına göre bir nahivci adamın birine, “Nereden geliyorsun?” diye sormuş, o da, “*مِنْ عِنْدِ أَهْلُونَا*” şeklinde cevap vermiş. Nahivci ona, “*أَهْلِينَا*” demen gerekir deyince adam şöyle cevap vermiş:³² “*Sübhânallah! Yüce Allah’ın şu sözünden vaz mı geçeceğiz: شَعَلْنَا أَمْوَالَنَا وَأَهْلُونَا*” “Bizi mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu.”³³

Bazı kelimelerin irâplarını yanlış takdir etmenin anlamın değişmesine neden olduğu bilinmektedir. Nahiv tarihi kaynaklarında bu tür durumlarla ilgili örnekler bolca görülmektedir. Bu tür durumlar nahiv ilmi ile ilgili çalışmaların başlama sebebi olarak da gösterilmektedir. Aşağıdaki örnekte Emevîler döneminin ünlü şairlerinden Zürrümme (ö. 117/735)’nin, yanlış bir irâb yüzünden sözü nasıl yanlış anladığı anlatılmaktadır:

³⁰ Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzi, *Ahbâru’l-Hamkâ ve’l-Muğaffilîn*, (Dârü’l-Fikri’l-Lübânî, 1990), s. 131.

³¹ Âbî, c. V, s. 178; Nuveyrî, c. IV, s. 13, Zemahşerî, c. II, s. 21.

³² Âbî, c. V, s. 183.

³³ Fetih Sûresi, 48, 11.

Zürümme bir adamın, “على فلان لعنة الله” dediğini işitti ve bu söz üzerine şöyle dedi: “Bir defa lanet etmeye razı olmadığı için iki defa lanet getirdi.” Zürümme’nin böyle demesinin sebebi, adamın لعنة الله kelimesini merfû okuyacağı yerde mansûb okumasıydı. Mansûb okununca Zürümme adamın tesniyeyi kasederek, لعنتنا الله dediğini düşünmüştü.³⁴

Konuşurken nahiv kurallarına uyma konusunda hassas olan nahivciler, bir hata ile karşılaştıklarında buna üzüлüp hatayı düzeltme yoluna giderlerken, halktan birinin nahiv kuralları konusunda bilgisini müşahede ettiklerinde son derece büyük bir sevinç yaşamışlardır. Aşağıdaki anekdotta bir dilencinin nahiv ilmi konusundaki bilgisine şahit olan bir nahivcinin yaşadığı şaşkınlık ve sevinç dile getirilmektedir:

Nahivcilerden biri yolda insanlara şöyle seslenerek dilenen bir adam görür: ضعيفًا مسكينًا فقيرًا ضرييرًا “Zayıf, miskin, fakir, düşkün...” Dilenciye, ضعيفًا مسكينًا فقيرًا ضرييرًا “kelimelerini hangi sebepten mansûb yaptın?” diye sorar. “fiilinin takdiriyle” cevabını alır. Verdiği bu cevaba nahivci o kadar sevinir ki cebindeki bütün parayı çıkarıp dilenciye verir.³⁵

c) Nahivcilerin Garîb Kelimeleri Kullanmaları Nedeniyle Aldıkları Tepkiler

Arap dili lügatçiliğinin bir terimi olarak “garîb”, çok az kullanıldığı için anlamı kolayca bilinmeyen ancak lügat ile bilinebilen kelimeler demektir. Dilciler garîb kelimeleri iki kısma ayırmışlardır: “Garîb-i hasen” ve “garîb-i kabîh”. Birincisi, önceleri kullanılırken sonraları unutulmuş veya nadir kullanılan kelimeler olup kullanımları dil açısından kusur olarak kabul edilmez. Diğeri ise sesi kulak tırmalayan, zor telaffuzlu ve kullanımı yaygın olmayan kelimelerdir. Bu tür kelimelere “vaḥşî”, “hûşî”, “müteva’ir”, “vaḥşî galiz” isimleri de verilir.³⁶

Nahivcilerden bazıları günlük hayatta yukarıda tabir edilen garîb lafızları kullanmışlardır. Muhataplarının ise, tahmin edilebileceği gibi, bu tür lafızların anlamlarını bilmeleri mümkün değildi. Dolayısıyla nahivciler ile bazı muhatapları arasında garîb kelimeleri kullanmaları nedeniyle bazı çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmalar Arap mizahının bir parçası olarak edebiyat literatüründe yerini almıştır. Aşağıdaki hadise, bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir:

³⁴ Âbi, c. V, s. 175.

³⁵ Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Ahbâru’z-Zirâf ve’l-Mütemâcinîn*, (Thk. Bessâm Abdulvehhâb, Beyrut: el-Câbi, Dâru İbn Hazm, , 1997), s. 100.

³⁶ Nasrullah b. Muhammed İbnü’l-Esîr, *el-Meselu’s-Sâir fî Edebi’l-Kâtib ve’ş-Şâ’ir*, (Thk. Ahmed el-Hüfî- Bedevî Tabâne, Kahire: Dâru Nahdati Mısır, tsz.), I, 174-176; Hüseyin Elmalî-Şükrü Arslan, “Garîb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996), c. XIII, s. 374.

Dil ilimlerinde ve garîb lafızları kullanmada mâhir biri olan Ebû 'Alkame adında bir adam, bir gün doktora giderek ona şikayetini garip birçok kelimeyi kullanarak şöyle dile getirdi: *إِنِّي أَكَلْتُ مِنْ لَحْمٍ هَذِهِ الْجَوَازِلُ فَطَبِيتُ طَسَاءَةً فَأَصَابِي وَجَعٌ* "Bu güvercinin etinden yedim. Karnım şişti. Omuzlarımdan boynuma şiddetli bir ağrıya maruz kaldım. Bu ağrı gittikçe arttı ve ciğerlerime kadar yayıldı. Göğüs kemiklerim de çok yandı. Bu hastalığa bir çare var mıdır sende?" Bu sözler üzerine doktor ona, aslında bir anlam ifade etmeyen şu sözleri sarf etti: *خَذْ حَزْبًا وَشَلْفًا وَشَبْرًا فَرَهَقُهُ* Ebû 'Alkame doktorun sözleri üzerine, "Yazıklar olsun sana! Hiçbir şey anlamadım senden. Sözlerini bir daha tekrarla." deyince doktor cevabı yapıştırdı: "Kim karşıdakinin daha az anlamasına neden oluyorsa Allah ona lanet etsin! Ben senin dediklerinden bir şey anladım mı sanki?"³⁷

Nahiv âlimlerinin garip kelimeleri kullanmalarından dolayı toplumdan tepki aldıkları anlaşılmaktadır. Bu tepkilerle ilgili nevadir kitaplarında başka anekdotlar da yer almaktadır. Ancak genel olarak tümü yukarıda yer verilen ile aynı minvaldedir.

d) Nahiv Kaiedelerinin Günlük Hayatla İlişkilendirilmesi

Nahiv ile ilgili kaidelerin günlük hayatta meydana gelen hadislere uyarlanması da Arap edebiyatı kaynaklarında nahivcilerle ilgili yer verilen anekdotlar arasında yer alır. Bunlar nahivcilerle ilgili mizahi rivayetlerin en renklilerinden sayılır. Örneğin, nahivcinin birine gramer kurallarını hatırlatarak ondan bahşış koparmaya çalışan bir dilencinin hikayesi şöyledir:

"Dilencinin biri bir şeyler elde etmek ümidiyle, nahiv aliminin birinin kapısını çalar. Nahivci içerden seslenerek: -"Kimsin?" diye sorar. O da "Dilenciyim." der. Nahivci: "(Buradan) Çek git!" der. Bunun üzerine dilenci: (Ahmed isminin gayr-i munsarif olduğunu ve çekilmediği gibi kendisinin de bahşış almadan kapıdan çekilmeyeceğini ihsas ettirerek.) "İsmim Ahmed" der. Nahiv alimi de bunun üzerine adamın nahiv bilgisine şaşırıldığını da îmâ eden şu cümleleri sarf eder: "Şu Sîbevayhi'ye bir kesra verin de çekilsin."³⁸

Nahiv kurallarının yukarıda olduğu gibi günlük durumlarla ilişkilendirilmesi ile ilgili zikredilen hikayeler bir araya getirildiğinde bunlar arasında gayr-ı munsarif konusu ile ilgili olanların birinci sırada yer aldığı görülür. Bu konuyla ilgili bir başka hikaye şöyledir:

Ömer isminde bir Adam Ali b. Süleyman el-Ahfeş'e (ö. 316/928 [?]) "Bana nahivden bir konu öğret." der. Ahfeş de ona, "Bil ki senin ismin gayr-ı munsariftir." der. Ahfeş bir gün meşgul olduğu sırada bu adam gelip onun kapısını çalar. Ahfeş, "Kim o?" diye sorunca adam, "Ömer" diye cevap verir. Ahfeş ona, "Ömer bu gün munsariftir." der. Adam ise, "Ömerin gayr-ı munsarif

³⁷ Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, 'Uyûnu'l-Ahbâr, (nşr. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1418), II, 177; İbnü'l-Cevzî, *Ahbâru'z-Zrâf*, s. 124.

³⁸ İbn Hicce el-Hamevî, *Semerâtu'l-Evrâk fi'l-Muhâdarât*, I, 39.

olduğunu söyleyen sen değil miydin?" diye sorunca Ahfeş ona şu cevabı verir: "O marife olduğu zaman geçerlidir. Şu an ise nekiredir."³⁹

Halife Mu'tedid'in sarayında cereyan eden şu hadisede de gayrı-ı munsarîf ile ilgil şöyle mizâhî bir olay anlatılmaktadır:

Abbasi sarayının nedîmlerinden Harûn, Mu'tedid'in sarayında aşırı derecede sarhoş olur. Bu yüzden misafirlerin hepsi ayrıldığı halde kendisi tek kalır. Nedîmlerden sorumlu bir hizmetçi ona gelerek, "Çek, git." der. Harun ona, "Emiru'l-Mü'minîn burada gecelememi emretti." der. Hizmetçi Halife'ye, "Harun çekilecek mi?" diye sorunca, "Hayır çekilmez." cevabını alır. Sabah olduğunda Halife onu görür ve "Ne zamandan beri nedimler burada gecelemeye başladı?" diye hizmetçiye sorar. Hizmetçi ona, "Allah seni izzetli kulsın. Dün Harun çekilmez dediniz." şeklinde cevap verir. Bunun üzerine halife, "La havle... Ben irâbını kast etmişim." diyerek güler.⁴⁰

Aşağıdaki hikayede ise nahiv ilminde bilgisi yetersiz olan birinin yine gayrı-ı munsarîf konusunda bir nahivci tarafından kendisine yöneltilen soruya verdiği ilginç cevabı görmekteyiz:

Nahivcinin biri bir adama şöyle bir soru sormuş: "İsmail munsarîf mıdır?" Adam bu soruya, "Yatsı namazını kıldıktan sonra niye kalsın ki?" şeklinde cevap vermiş.⁴¹

Şu rivayette ise ism-i mevsûl konusunun bir nahiv erbabı tarafından günlük yaşam ile ilişkilendirilmesi görülmektedir:

Adamın biri, bir nahivcinin kapısını çalar. Nahivci, "Kimsin?" diye sorunca adam, "أَلَّذِي اشترَيْتُمُ الْأَجْرَ Acur aldığımız kişi" diye cevap verir. Nahivci, "Acuru onun için mi aldım?" diye sorar. Adam, "Hayır" cevabını verince nahivci, "Onun için mi satın aldım" diye sorar. Adam bu soruya da "Hayır" cevabını verince nahivci şöyle der: "Çek git. Zira senin ellezî'nin sılasıyla hiçbir ilgin yok."⁴²

Sıla konusu da, gayrı-ı munsarîf gibi, günlük yaşam ile ilişkilendirilmeye gayet elverişli bir konu gibi görünmektedir. Bu nedenle olsa gerek nahivcilerle ilgili nevâdirde sık sık mevzu bahis olmuştur.⁴³

³⁹ İbrahim b. Ali el-Husrî, *Cem'u'l-Cevâhir fi'l-Mileh ve'n-Nevâdir*, erişim tarihi, 14.09.2017, <http://shamela.ws/index.php/book/621>, s. 68.

⁴⁰ el-Husrî, s. 68, İbn Hamdûn, c. IX, s. 396; Nuveyrî, c. IV, s. 13.

⁴¹ Âbî, c. V, s. 176.

⁴² Muhammed el-Harîrî, *Durretu'l-Ğavvâs fi Evhâmi'l-Havâss*, (thk. 'Arafât Matarcî, Beyrut: Müessesetü'l-Kutubi's-Sakâfiyye, 1998), s. 195. Aynı anekdotun bir başka varyantı için. Âbî, c. V, s. 178.

⁴³ İsfehânî, c. I, s. 90.

Nahiv âlimleriyle ilgili nevâdir örneklerinde günlük hayat ile ilişkilendirilen bir başka konu, marife ve nekre konusu olmuştur. Aşağıda yer alan hikayede söz konusu konuyla ilgili sorulan soruya verilen cevap, alışılmışın tamamen dışındadır:

Ebû Abbas Ahmed b. Yahya Sa'leb (ö. 291/904), Ebu'l-İber (ö. ?)' "الظبي معرفة أو نكرة؟" diye sorar. O da bu soruya, "Eğer sofranın üzerinde kızartılmış olarak duruyorsa marifedir. Yok eğer uçsuz bucaksız çölde dolaşıyorsa nekredir." şeklinde cevap verir. Bu cevabı çok beğenen Sa'leb ona, "Dünyada nahvi senden daha iyi bilen kimse yoktur." der.⁴⁴

Aruz ilmini ortaya koyan, harf sistemine dayalı lügatı ilk defa telif eden, Arap dilinin öncü ismi Halîl b. Ahmed'in gramerle ilgili bir soruya verdiği aşağıdaki cevap, dâhiyane olup nevâdir kaynaklarında yerini almıştır:

Ebû Zeyd Halîl b. Ahmed'e, "وويصل kelimesinin ism-i taşğîri neden أصل değıl de شکلindedir?" diye sorar. Halîl ona, "Arapların, dillerinin köpek ulumasına benzemesini istemedikleri için" cevabını verir.⁴⁵

Şu örnekte ise "ihamet etmek" anlamına gelen istif'âl bâbındaki bir fiilin doğru kullanılmasını tespit etmek için kendisine başvuru bedevînin, konuyu filoloji çerçevesinden çıkarıp kendi hayatı ile ilişkilendiren mizâhî cevap haline getirdiği görülmektedir. Buna ilişkin anlatı şöyledir:

Bir bedevî'ye "ihamet etmek" anlamındaki fiilin telaffuzunu tespit etmek amacıyla, "استخذت mu, yoksa استخزيت mu dersin?" diye sorulur. O da, "İkisini de söylemem" diye cevap verir. Nedeni sorulduğunda, "العرب لا تستخذي ihamet etmez." cevabını verir.⁴⁶

Nahiv kaideleri ile ilgili sorulara itikâdî mezheplere göre verilen cevaplara da bu başlık altında yer vermemiz uygun olacaktır. Ebû Sâid es-Sirâfî (ö.368/979) ile ilgili aşağıda nakledilen bir hadise bu tür nevadire güzel bir örnektir:

Ebû Said es-Sirâfî, Râfizî öğrencilerinden birine, "Ömer ve Osman kelimelerinde nasb alameti nedir?" diye sorar. O da bu soruya şöyle cevap verir: "بغض علي بن أبي طالب رضي الله عنه" Ali b. Ebî Tâlib'e olan buğzlarıdır.⁴⁷

Zikredilen bu anekdotta, nasb alametinin sorulduğu soruya "nasb alameti fethadır" şeklinde cevap verilmesi gerekirken bir nahiv terimi ile itikâdî bir zümre arasında ilişki kurularak bir cevap verilmiştir. Bilindiği gibi Nâsıbe, Şîa'nın Hz. Ali ve taraftarlarına düşmanlık besleyenler için kullandığı bir tabirdir. Dolayısıyla onlara göre Hz. Ömer ve Hz. Osman Hz. Ali'ye düşmanlık besledikleri için, nâsıbilik alametlerinin de bu olduğu belirtilmek istenmiştir.

⁴⁴ el-Husrî, s. 68

⁴⁵ İbn 'Abdi Rabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1404), s. 313-314

⁴⁶ Âbî, c. V, s. 181.

⁴⁷ İbn Hamdûn, c. IX, s. 391; İsfahânî, c. I, s. 90.

Sonuç:

Nahiv âlimlerinin Arap nüktelerine konu oldukları ve klasik edebiyat kitaplarında kendilerine dair bu nüktelere özel olarak yer verildiği anlaşılmaktadır. Bu konuda tespit edilen rivayetler tahlil edildiğinde, nahivcilerin halk arasında gramer kaidelerini abartılı bir şekilde konuşmalarına yansıtılmaları nedeniyle kaydedilen nüktelerin ilk sırada geldiği görülmektedir. Bunun yanında dilin gramer kaidelerine uygun kullanılması konusunda son derece titiz davranan nahivciler ile dili yanlış kullanan muhataplarına verdikleri tepkiler de nevâdir kitaplarında yerini almıştır.

Nahivcilerin halk tarafından anlamı bilinmeyen kelimeleri kullanmaları, nüktelere konu olmalarının bir başka nedeni gibi görünmektedir. Nahivcilerin gündelik hayatta yaşanan durumlar ile gramer kavramları arasında ilişki kurmaları da onlarla ilgili nevâdir türü rivâyetlerin kaynağını oluşturmaktadır.

Nakledilen rivayetlerin bazılarında nahivciler eleştiriye maruz kalan ve lafın altında kalan kişilerdir. Kurallı konuşmaları nedeniyle meydana gelen nüktelerde genellikle eleştiri aldıkları ve bu özelliklerinin halk tarafından sevilmediği anlaşılmaktadır. Garip kelimeleri kullanırken yine eleştiriye uğradıkları ve tasvip edilmedikleri görülmektedir.

Konuşmada hata yapan muhataplara verdikleri tepkiler ile ilgili nakledilen rivayetlerde ise, nahivcilerin muhataplarını eleştirdikleri ve onları sözleriyle ezdikleri görülmektedir. Gramer kuralları ile günlük yaşam arasında ilişki kurma noktasında aktarılan nüktelerde de, nahiv âlimlerinin muhataplarına dilsel üstünlük sağladıkları görülmektedir.

Kaynakça

el-Âbî, Ebû Sa'd Mansûr b. el-Hüseyn, *Nesru'd-Dur fi'l-Muhâdarât*, thk. Hâlid Abdülğânî Mahfûz, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, 1423.

el-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Ahbâru'l-Hamkâ ve'l-Muğaffilîn*, nşr. Dâru'l-Fikri'l-Lübnânî, 1990.

_____, *Ahbâru'z-Zırâf ve'l-Mütemâcinîn*, Haz.: Bessâm Abdulvehhâb el-Câbî, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997.

el-Ebşîhî, Muhammed b. Ahmed b. Mansûr, *el-Müstetrafi fi Külli Fennin Müstezraf*, Beyrut: 'Âlemu'l-kutub, 1419.

Elmalı, Hüseyin -Şükrü Arslan, "Garîb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, c. XIII, s. 374

Hâmevî el-, Yakut, *Mu'cemü'l-Udebâ*, thk. İhsan 'Abbâs, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1993.

el-Harîrî, Muhammed, *Durretu'l-Ğavvâs fi Evhâmi'l-Havâss*, thk. 'Arafât Matarcî, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sakâfiyye, 1998.

el-Husrî, İbrahim b. Ali, *Cem'u'l-Cevâhir fi'l-Mileh ve'n-Nevâdir*, erişim tarihi: 15.09.2017, <http://shamela.ws/index.php/book/621>.

İbn 'Abdi Rabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1404.

İbnü'l-Esîr, Nasrullah b. Muhammed, *el-Meselu's-Sâir fi Edebi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, thk. Ahmed el-Hûfi- Bedevî Tabâne, Kahire: Dâru Nahdati Mısır, tsz.

İbn Hamdûn, Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed b. Ali, *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye*, Beyrut: Dâru Sâdır, 1417.

İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim, *'Uyûnu'l-Ahbâr*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418

İsfehânî el-, Râgıb, *Muhâdarâtu'l-Udebâ ve Muhâverâtu's-Şu'âra ve'l-Bulağâ*, Beyrut: Şirketu Dar'il-Erkâm b. Ebî'l-Erkâm, 1420.

el-Kiffî, Yusuf, *İnbâhu'r-Ruvât 'ala Enbâhi'n-Nuhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire: Dâru'l Fikri'l-'Arabî, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sakâfiyye, 1982.

en-Nuveyrî, Şihâbuddîn, *Nihâyetu'l-Erab fi Funûni'l-Edeb*, Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâki'l-Kavmiyye, 1423.

es-Sûlî, Muhammed b. Yahya, *Edebü'l-Kâtib*, Bağdat: el-Mektebetü'l-'Arabiyye, 1341.

er-Rakîku'l-kayravânî, İbrahim b. Kâsım, *Kutbu's-Surûr fi Evsâfi'l-Enbize ve'l-Humûr*, erişim tarihi: 16.11.2017, <http://shamela.ws/browse.php/book-672#page-87>.

es-Suyûtî, Celâluddîn, *el-Müzhir fi 'Ulûmi'l-Luğa ve Envâ'ihâ*, thk. Fuâd Ali Mansûr, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.

Şahin, Şener, *Klasik Arap Edebiyatında Sofra Mizahı*, Bursa: Emin Yayınları, 2011.

_____, "Nevâdir Kültüründe 'Sakîl' Motifi ve Bir Sakîl Düşmanı: el-A'meş", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*19, Cilt:, (2010): 121-152.

et-Tevhîdî, Ebû Hayyân, *el-İmtâ' ve'l-Muânese*, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Unsûriyye, 1424

ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *Rebî'u'l-Ebrâr ve Nusûsu'l-Ahbâr*, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1412.

